

ставлення до нього, складається церковна організація з її священнослужителями, а з часом виникає й богослов'я та релігійна філософія.

Такі, загалом кажучи, історичні типи релігії, існування яких становить відповідні періоди закономірного розвитку віри людини у надприродне виповнення її невірних буттєвих станів практично-духовним культовим чином. Викладене, звичайно, дає лише якнайзагальніше й до того ж схематичне уявлення про чуттєво-надчуттєвий, демоністичний і теїстичний періоди існування й розвитку релігії, а сама "рубрикація" цих періодів жодною мірою не претендує й не може претендувати на картину живого релігієтворчого процесу. Та періодизація й типизація історії релігії, якщо вона в цілому вдала, містить в собі евристичні вектори наукового пошуку становлення і розвитку релігійного досвіду. А головним серед цих векторів видається конкретно-історичний аналіз взаємодії буттєвих факторів та власного змісту релігійності.

Крім історії релігії як такої для релігієзнавства великий інтерес становить конфесійна історія, історія церков, сект і деномінацій, релігійних рухів і вчень. У вітчизняному релігієзнавстві привертають, зокрема, увагу вірування давніх українців та їхніх пращурів, поширення християнства в Україні-Русі, колізії і наслідки стрітнення візантійської і київської язичницької традицій, сутність феноменів Київського християнства і Українського православ'я, доля церковно-релігійного життя в Україні в різні періоди її історії. Історично-конфесійна проблематика має не лише евристичну цінність для відтворення минулого різних релігій у конкретності їхніх форм, а й для з'ясування історії релігії в цілому, встановлення зв'язку її еволюції з певними станами суспільного і культурного життя, зрештою - вона є важливою умовою з'ясування природи, сутності і сенсу релігії як суспільно-історичного явища.

В.Бодак* (м.Дрогобич)

СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЛІГІЙНОЇ ОБРЯДОВОСТІ

Суспільство - це людина в її суспільних відносинах. Якщо поняття "суспільство" вживається для визначення дійсності

* Бодак Валентина - ст.викладач Дрогобицького педінституту ім.І.Франка.

як системи взаємозв'язків і взаємовідносин між людьми, то його соціальна система постає як таке утворення, в якому виділяються різноманітні за характером і суспільною роллю людські спільноти. Соціальне життя виражається в групуванні членів суспільства на основі певних об'єктивно зумовлених видів відносин їх між собою. Цілісність і єдність релігійних спільнот, їх якісну специфіку визначає зміст віровчення і культу, на яких вони зростають.

Незважаючи на конфесійні відмінності різних релігій, їхні культури, відрізняючись формами свого вияву, функціонально є однозначними і в основному збігаються з вичленовуваними загальними суспільними функціями релігії. Проте не слід ототожнювати суспільні і соціальні функції релігії, а відтак і культу. Тут треба мати на оці сфери їх вияву. Свою функціональну роль релігія в різний спосіб виявляє в господарсько-економічній, політичній, побутовій, духовній сферах суспільства. Соціальна її функціональність виявляється в її відношенні до власне соціальної сфери суспільства.

Основоположники функціонального підходу до релігії Е.Дюркгейм і Б.Малиновський під "життєвою функцією" ідей, вірувань, звичаїв розуміли їх роль в підтриманні стабільності існуючої соціальної системи. Німецький соціолог фон Габленц відзначає: "Інтеграція є функція релігії". Його американський колега П.Бергер вважає, що релігія існує в суспільстві насамперед тому, що вона пов'язує соціальні норми, значення і установки із сакральним, і тим самим узаконює (легітимуює) їх, сприяє їх збереженню і зміцненню, виступаючи найважливішим і ефективним способом легітимації соціального порядку, тобто інтеграції суспільства. Найбільш всебічний аналіз соціальних функцій релігії знаходимо у Т.О'Діа. Вчений виділяє шість функцій релігії: 1) втіхи і підтримки людей, які мають певні труднощі; 2) встановлення зв'язку між людьми і надприродним; 3) освячення норм і цінностей певної соціальної системи з метою утвердження її цілісності; 4) співставлення реальних соціальних порядків з релігійним ідеалом; 5) закріплення членства віруючих в певній релігійній спільноті чи групі; 6) сприяння розвитку окремих членів суспільства.

Проблему соціальних функцій релігійної обрядовості можна вирішити на основі певних методологічних засад. Насамперед ми вважаємо, що релігійний світ є певним виповненням соціального світу, але не в формі якогось "опіуму народу", а як вирішення проблем цього світу в іншій системі, ніж та, в якій вони мають місце. Тому соціальний контекст релігії (і тут ми згодні з Ю.Лева-

дою) слід шукати в історії і особливостях саме соціальних форм спілкування людей.

Важливо також відійти від аналізу релігії лише як форми індивідуальної свідомості й поведінки, протиставлення релігійного світобачення релігійній діяльності, зокрема культу, оскільки жодний концепт не може існувати як релігійний поза певною системою його обрядового "відтворення", матеріалізації, а релігія в ролі соціального явища постає лише на пересіченні її як певної семіотичної системи і фактору комунікації.

При аналізі релігії як соціального явища структура її буде вже дещо іншою, ніж коли з'ясовується її гносеологічна природа. Відтак до одного структурного рівня потрапляють і культовий текст, і дії з його відтворення. Релігія постає вже не як система поглядів і почуттів, вчень і переживань, а як система певних суспільно значимих дій, що в певний спосіб співвідносяться з релігійно-культовими об'єктами. При цьому дещо іншою вже буде структура релігії (треба буде вести аналіз складових релігійної діяльності, релігійних відносин), по-іншому виявляються її функції. Релігійна діяльність виступатиме як єдність внутрішнього, відображально-спонукального, і зовнішнього, виконуваного "матеріалізовано" в соціальних формах організації релігійного культу.

Релігія, в якій би формі ми її не розглядали, є явищем не індивідуального, а "суспільного життя людини". Саме тому вона завжди існує і проявляється реально лише через певну систему людських відносин, матеріалізовану форму соціальної організації релігійного культу, а остання постає як "сукупність відносин між людьми (різні види спільнот, авторитетів і т. ін.), в яких лише й може відчуватися відтворення культових текстів". Відтак релігія не стільки відображає, скільки своєрідно виражає (через культові дії) певні форми організації суспільного життя.

Вся складність релігії як соціального явища в тому, що вона включає порівняно широкі види діяльності як окремих віруючих, так і їх спільнот, відображаючи і водночас погоджуючи певні форми відносин. Особливістю релігійного культу є те, що в ньому релігійні відносини постають не лише у формі відносин до надприродного, а й як реальні відносини віруючих-однотомців. На основі цих відносин формуються різної величини неформальні групи вірних, функціонування яких, як правило, виходить за межі храму, набирає позарелігійної характерності. Національна своєрідність обрядової практики прилучає вірних до певних етнічних спільнот, слугує засобом етноінтеграції і етноконсолі-

дації. Під час спілкування вірних між собою, зі служителями культу відбувається такий духовний обмін, наслідком якого є не лише зростання у вірі, а й відтворення релігійно-соціальних спільнот, втілення в норми поведінки релігійних моральних приписів тощо. Засобом регулювання діяльності вірних при цьому постає громадська думка членів релігійних спільнот. Саме вона, а також конфесійно зорієнтована релігійна потреба, слугують засобом відвернення можливої зміни традиційної релігійно-спільнотної належності, яка, як для України, є однією із рис національної ідентифікації.

Але якщо десь ще в минулому столітті релігійні спільноти збігалися з територіальними групами, а традиційна церковна парафія поставала своєрідним соціальним утворенням, значення якого виходило за сфери релігії, то нині змінилося обличчя первинної релігійної групи. Вона вже не є поєднанням сусідів, функціонально виходить на "периферію" суспільного життя (переважно в побут), формально поєднує вірних на основі спільності виконуваних обрядів. Саме це дало підставу релігієзнавцям характеризувати присутніх на богослужіннях як "храмову публіку".

Відтак в наш час мала спільнота конфесійної єдності постає для віруючих тим безпосереднім середовищем, через дотримання обрядів в якому вони можуть не тільки проявити свою релігійність індивідуально, а й на основі здобутого тут релігійно-соціального досвіду вийти в інші сфери своєї життєдіяльності.

Проте, як це нині показує досвід діяльності православних парафій, міжособистісні відносини одновірців цих храмових спільнот є не просто однією із сторін культових відносин. Міжособистісні відносини саме в межах цих парафій, їх вплив на свідомість вірних, якщо це порівнювати з відносинами в рамках конфесій, часто відіграють визначальну роль в життєдіяльності окремих людей. Психологічна структура взаємозв'язків, взаємовпливів і взаємозалежностей, яка складається в храмових спільнотах, набуває відносної самостійності.

Релігійному обряду притаманна певна система соціальних функцій, які інтегрально характеризують його вплив на суспільне життя. З'ясування соціальної ролі релігійних обрядів можливе лише через вивчення особливостей функціонування релігійних груп та інституцій, характер яких, їх місце в соціальній системі, як і характер релігійного обряду загалом, з плином історії істотно змінюється. Виконання релігійних функцій поступово замінюється соціалізацією релігійного обряду, перетворенням його на засіб сакралізації різних сфер суспільного життя.

Сказане вище дає підстави для сумніву в істинності висновків, що релігійний культ є одним із найбільш консервативних елементів релігійного комплексу. В наш час релігійний культ більшості конфесій є засобом не лише боговшанування, а й соціального служіння.

В.Медвідь* (м.Київ)

**КОНЦЕПЦІЯ СИНТЕЗУ НАУКИ І РЕЛІГІЇ
В СУЧАСНОМУ БОГОСЛОВ'І**

Для нинішнього, переломного моменту в історії України характерні прагнення ідеологів різних конфесій виступати з позиції глобального бачення світу, включення в суспільну свідомість світоглядної функції релігії, через яку розкривається релігійне витлумачення відносин "людина - світ". Досягти цього вони прагнуть зокрема шляхом залучення до релігійного світогляду богословських витлумачень досягнень сучасної науки, які нібито лише в такий спосіб набувають завершеності й істинного смислу.

Але одна справа оголосити церкву володаркою достовірного світобачення, а зовсім інша - довести це на практиці, переконати сучасну людину в істинності релігійного світогляду.

Складність ця зумовлена зокрема тим, що за сучасних умов світоглядний зміст релігії значною мірою zdeформований. До того ж церкві тепер потрібно вписуватися в новий контекст відносин людина-наука-техніка-виробництво-культура.

Розроблені в багатьох католицьких і протестантських теологічних центрах, університетах, інших інституціях концепції зближення і співробітництва природознавства і релігії виступають нині як нове слово не тільки для релігійної, а й для наукової думки.

Як підкреслював Дж.Карпентер: "Немає конфлікту між вченнями християнства і науковими фактами природознавства, тому що перші присвячені осягненню Бога людиною через посередництво Христа, а останні - розумінню людиною фізичного всесвіту, частиною якого за своїм тілом є й сама людина, але над яким вона може піднятися духовно"

* Медвідь Віра - ст.лаборант Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ.